

BOGDAN BIELA

Parafia środowiskiem formacji uczniów

Temat programu duszpasterskiego Kościoła w Polsce na rok 2007–2008 „Bądźmy uczniami Chrystusa”¹, opiera się na fundamentalnej misji Kościoła, jaką jest ewangelizacja. W artykule ks. prof. Henryka Seweryniaka, pt. *Teologia uczniostwa*, opublikowanym w tegorocznym opracowaniu programu, czytamy m.in.: *Z zakorzenienia z Jezusem, z Jego naśladowania wynika obowiązek niesienia ludziom światła Ewangelii. Apostołowie, ich następcy – biskupi i prezbiterzy są przede wszystkim ewangelizatorami: podobnie jak On zwiastują nadejście Królestwa Bożego i gromadzą ludzi, którzy, przeżywając wydarzenie spotkania z Jezusem, będą tworzyć nową rodzinę Bożą*².

Posoborowa świadomość ewangelizacyjna Kościoła znalazła swoje najważniejsze odzwierciedlenie w Adhortacji apostołskiej Pawła VI *Evangelii nuntian-di*. *Obowiązek ewangelizacji – przekonywał Paweł VI – należy uważać za łaskę i właściwe powołanie Kościoła; wyraża on najprawdziwszą jego właściwość. Kościół jest dla ewangelizacji* (EN 14). Termin ewangelizacja z nową mocą odżył za przyczyną Jana Pawła II, który od początku pontyfikatu wzywał do nowej ewangelizacji³, czyli *do głoszenia Ewangelii zawsze nowej i zawsze niosącej*

¹ Komisja Duszpasterstwa Konferencji Episkopatu Polski: *Kościół niosący Ewangelię nadziei. Program duszpasterski Kościoła w Polsce na lata 2006–2010. Bądźmy uczniami Chrystusa. Rok 2006/2007*. Poznań 2007.

² Tamże, s. 112.

³ Po raz pierwszy termin „nowa ewangelizacja” został użyty przez Jana Pawła II podczas pierwszej pielgrzymki do Polski, w homilii w Mogile – Nowej Hucie. Papież stwierdził, że *od krzyża w Nowej Hucie zaczęła się nowa ewangelizacja: ewangelizacja drugiego Millemium* (Homilia podczas Mszy św. w sanktuarium Krzyża Świętego w Mogile – Nowej Hucie (9.06.1979). W: *Pielgrzymka Jana Pawła II do Polski*. Poznań–Warszawa 1979 s. 195). Warto zauważyć, że autorzy dokumentów II Synodu Plenarnego uważają, że homilia w 1979 r. w Gnieźnie dała począ-

nowość; do ewangelizacji, która musi być prowadzona z nową gorliwością, nowymi metodami i z zastosowaniem nowych środków wyrazu (VS 106). Ta nowa ewangelizacja – czytamy w Adhortacji apostołskiej *Christifideles laici* – ma na celu kształtowanie dojrzałych wspólnot kościelnych, w których wiara ujawnia się i urzeczywistnia w całym swoim pierwotnym znaczeniu jako przyłgnięcie do osoby Chrystusa i do Jego Ewangelii, jako spotkanie i sakramentalna komunika z Chrystusem, jako życie w duchu miłości i służby (ChL 34). Z kolei w Adhortacji apostołskiej *Ecclesia in Europa* papież dopowiada, iż głoszenie Ewangelii ma pobudzić do przechodzenia od wiary podtrzymywanej społeczną tradycją, choć jest ona godna szacunku, do wiary bardziej osobistej i dojrzałej, oświeconej i płynącej z przekonania (EiE 50). Ten imperatyw ewangelizacyjny posoborowego Kościoła można streścić jednym zdaniem Jezusa: *Idźcie więc i czyńcie uczniów wśród wszystkich narodów* (Mt 28, 19a). Konsekwentnie ów „wielki nakaz misyjny Chrystusa” został zaproponowany jako pierwsze biblijne motto tegorocznego programu duszpasterskiego.

Stąd też i wyznaczone cele duszpasterskie tego programu. Jest ich w sumie siedemnaście. Trzy pierwsze brzmią następująco:

- Radosne przekazywanie wiary nowym pokoleniom oraz budowanie kultury chrześcijańskiej, zdolnej ewangelizować najszerzej pojętą kulturę, w której żyjemy;
- Uświadomienie pasterzom Kościoła wyraźnej potrzeby zmiany mentalności duszpasterskiej: z obsługujących wiernych winni stawać się formatorami uczniów;
- Formowanie wiernych, by tworzyli wspólnoty owocujące misyjnością i świadectwem miłości⁴.

Niniejszy artykuł pragnie wypełnić swoistą „lukę tematyczną” polskich (zresztą nie tylko) programów duszpasterskich. Tym bardziej, że – jak się wydaje – od strony metodologicznej jest to zagadnienie podstawowe w realizacji nie tylko celów obecnego programu duszpasterskiego, ale również istotnych celów

tek nowej ewangelizacji, co też potwierdził według nich sam papież późniejszymi wypowiedziami (*Potrzeba i zadania nowej ewangelizacji na przełomie II i III Tysiąclecia Chrześcijaństwa*. W: *II Polski Synod Plenarny (1991–1999)*. Poznań 2001 nr 16). W tym samym roku wyrażenie „nowa ewangelizacja” zostało użyte w dokumencie końcowym Konferencji Episkopatu Latinoamerykańskiego w Puebla. Zwrot ten stał się popularny w świecie od 9 czerwca 1983 r. W dniu tym, podczas pielgrzymki do krajów Ameryki Środkowej, Jan Paweł II spotkał się w Port-au-Prince na Haiti z członkami Rady Konferencji Episkopatu Ameryki Łacińskiej, zgromadzonymi na XIX Konferencji Plenarnej, do których w swym przemówieniu powiedział, że przypadające na 1992 rok 500-lecie ewangelizacji Ameryki Łacińskiej osiągnie swój wymiar, jeśli wszyscy biskupi, kapłani i wierni zaangażują się w nową ewangelizację. Por. W. Seremak: *Miłosierdzie Boże a nowa ewangelizacja*. Lublin 2001 s. 175–180.

⁴ K. Kantowski, W. Przygoda, Sz. Sułkowski (opr.): *Szczegółowy program duszpasterski na rok 2007/2008*. W: *Bądźmy uczniami Chrystusa. Rok 2006/2007* s. 15–16.

działalności pastoralnej parafii. Zasadniczy problem tkwi bowiem w tym, jak realizować te wielkie cele w tradycyjnej, parafialnej rzeczywistości? Wszak nawet najbardziej profesjonalne „niesienie ludziom światła Ewangelii” w ramach tzw. duszpasterstwa zwyczajnego, czy to w homilii, w konfesjonale, na katechezie, w kancelarii parafialnej, podczas kolędy czy nawet w parafialnych grupach modlitewnych, nie uformuje uczniów zdolnych tworzyć „wspólnoty owocujące misyjnością i świadectwem miłości”. Tym bardziej, że zakres bezpośredniego oddziaływania duszpasterskiego jest *de facto* ograniczony do małej liczby wiernych. Chodzi więc o odpowiedź na pytanie: Co robić aby parafie stawały się środowiskiem formacji uczniów? Co robić, aby parafie stawały się dla wiernych miejscem „wiary bardziej osobistej i dojrzałej, oświeconej i płynącej z przekonania”, miejscem w którym wiara wyraża się w świadectwie miłości oraz w podejmowaniu różnorodnych dzieł apostoelskich. Pytanie to wiąże się ściśle z problemem zarówno modelu organizacji duszpasterstwa parafialnego, jak i modelu budowania parafii. Ostatecznie chodzi o to, czy parafie będą wspólnotami żywego Kościoła czy też martwymi strukturami, ulegającymi coraz większemu wpływowi sekularyzacyjnemu.

Aby uświadomić sobie wyraziściej problem, w pierwszej części artykułu zostaną przedstawione modele organizacji duszpasterstwa parafialnego, najczęściej funkcjonujące w Polsce. W dalszej części zostanie zarysowana „strategia” działań pastoralnych parafii w świetle posoborowej eklezjologii, całość zaś zakończy wnioski pastoralne.

I. Funkcjonujące modele organizacji duszpasterstwa parafialnego

Kiedy śledzimy życie Kościoła pod kątem sposobów rozumienia i realizowania jego misji, odkrywamy różnorodność postaw oraz wielość modeli działania. W przypadku duszpasterstwa trudno jest wskazać na jego idealny czy uniwersalny model. Dlatego też najczęściej mamy do czynienia z pewną mieszanką cech, z których jedne przeważają nad drugimi, zdarza się również, że innych cech w ogóle brakuje. Dla każdego duszpasterza i dla każdej parafii ważne jest uświadomienie sobie, jakie cechy dominują w konkretnym środowisku, aby wyciągnąć odpowiednie wnioski dla organizacji duszpasterstwa w parafii.

Jednym z modeli, który nie tylko ciągle funkcjonuje w duszpasterstwie, ale w sposób niekwestionowany w nim dominuje, to model duszpasterstwa kultycznego. Bazuje on zwykle na jakiejś konkretnej, często nielicznej grupie wiernych, w miarę systematycznie uczestniczących w sprawowaniu obrzędów. Parafia żyjąca takim modelem duszpasterstwa, zabiega konsekwentnie o zachowanie tradycji kultycznych, przeżywa je cyklicznie i realizuje się wyłącznie w obrębie świą-

tyni⁵. Model ten bardzo często oparty jest na autokratycznym stylu kierowania parafią przez proboszcza. W praktyce preferują go duszpasterze, którzy łatwo i chętnie identyfikują się z autorytetami społeczno-politycznymi. Istotną rolę w tym modelu duszpasterstwa odgrywa posłuszeństwo i akceptacja autorytetu pasterza przez wiernych⁶.

W warunkach, gdy istnieje przekonanie o konieczności interwencji Kościoła w życie środowiska, mającej na celu wspieranie człowieka i całych grup społecznych odnośnie do różnych rodzajów potrzeb, funkcjonuje także model duszpasterstwa, spełniającego zastępczo zadania świeckie. Aktualnie, w warunkach pluralizmu społeczno-politycznego, kiedy Kościół nie musi już pełnić dodatkowo funkcji jedynej instytucji życia publicznego, wyrażającej społeczne aspiracje narodu, duszpasterze powinni skoncentrować się na realizacji jego podstawowej misji ewangelizacyjnej⁷. W świetle eklezjologii komunii istota działalności zbawczej Kościoła polega na uobecnianiu samooddania się Boga w Chrystusie w słowie i sakramencie oraz w warunkowaniu wolnego przyjęcia tego oddania się w Duchu Świętym przez wiarę i miłość dla urzeczywistnienia wspólnoty (komunii) z Bogiem i z braćmi⁸. Dlatego też po *Vaticanum II* pasterska działalność Kościoła „już nie może być pojmowana – jak podkreślał ks. Franciszek Blachnicki – jako to, co wyraża termin »duszpasterstwo«, będący próbą oddania w języku polskim terminu »Seelsorge« czyli »troska o dusze«. W nim jest z góry jakiś indywidualizm, troszczenie się tylko o zbawienie pojedynczej duszy zagrożonej przez grzech. Misterium Kościoła w ogóle jest nieobecne w takiej koncepcji »duszpasterstwa«, czy »duszstarownictwa«, jak dosłownie kiedyś tłumaczono⁹.

Odnowiona koncepcja duszpasterstwa wiąże się z pojęciem ewangelizacji czy też misji (por. ChL 32–35). Już bowiem w samym pojęciu „ewangelizacja” zawarta jest dynamika i misja, która każe określać cele, zadania, środki, metody. Oczywiście w jej ramach jest także miejsce na *dusz-pasterstwo*, na troskę o tych, którzy już uwierzyli, by im zapewnić systematyczną opiekę – podkreślał ks. Blachnicki¹⁰. Po 30 latach nadal są aktualne jego stwierdzenia: „*Nie dokonaliśmy jeszcze ciągle podstawowego przejścia od duszpasterstwa do ewangelizacji. A tymczasem jest to zwrot kopernikański, który musimy dokonać w naszej świadomości (...). Termin »ewangelizacja« znalazł prawo obywatelstwa i ciągle się o tym mówi (...). Ale gdy się jednak przypatrzymy temu, co się kryje pod tymi ha-*

⁵ A. Żądło: *Parafia w trzecim tysiącleciu*. Kielce 1999 s. 42–44.

⁶ Tamże, s. 44–45.

⁷ Por. R. Kamiński: *Duszpasterstwo w społeczeństwie pluralistycznym*. Lublin 1997 s. 97–98.

⁸ F. Blachnicki: *Teologia pastoralna ogólna*. Cz. II. Lublin 1971 s. 454–455.

⁹ Tenże: *Rekolekcje dla Wspólnoty Kapłanów Chrystusa Sługi*. Lublin 1991 s. 46.

¹⁰ Tamże, s. 14–15.

ślami, to zobaczymy, że dokładnie to samo, co dawniej nazywano duszpasterstwem¹¹.

Podsumowując tę część refleksji, trzeba powiedzieć, iż wymogiem obecnego czasu jest realizowanie modelu duszpasterstwa ewangelizacyjno-katechumenalnego¹². Poszukiwanie nowych sposobów i metod ewangelizacyjnego działania Kościoła powinno być zatem priorytetem w opracowywaniu modelu organizacji duszpasterstwa parafialnego. Pasterze parafii powinni być świadomi, że normalną funkcją wspólnoty parafialnej jest ewangelizacja. Jej owocem z kolei jest formacja typu katechumenalnego, która wychowuje ludzi do dojrzałej wiary. Temu modelowi duszpasterstwa z pewnością służy kolegialny styl kierowania parafią. Łączy się on ściśle z modelem duszpasterstwa opartego na współpracy z parafialną radą duszpasterską. Jest ona wtedy nie tylko znakiem, ale i narzędziem wzięcia współodpowiedzialności za życie oraz posłannictwo Kościoła w konkretnym środowisku.¹³

Rodzi się więc w tym miejscu istotne pytanie: jak model duszpasterstwa ewangelizacyjno-katechumenalnego wdrażać i realizować w parafii? Jest to pytanie dotyczące strategii działania Kościoła na „niwie” parafialnej, gdzie wierni nie tylko są uczniami Chrystusa, ale wciąż na nowo nimi się stają.

II. Strategia działań pastoralnych parafii w świetle posoborowej eklezjologii

Strategia pastoralna polega na „wybieganiu w przyszłość” oraz na odnajdywaniu właściwego kierunku postępowania. Stanowi ona skuteczny sposób zapobiegania duszpasterskiej improwizacji. Dlatego też w każdej parafii powinien

¹¹ Tamże, s. 11–12. Świadomie w tym momencie cytuję ks. Fr. Błażnickiego, gdyż właśnie on – obok Najświętszej Maryi Panny i św. Elżbiety z Turyngii – jest podany w nowym programie duszpasterskim jako przykład osoby godnej naśladowania, która sama będąc uczniem Chrystusa, formowała uczniów (*Bądźmy uczniami Chrystusa*, s. 28).

¹² Błażnicki ten model duszpasterstwa uzasadnia następująco: *Skoro celem duszpasterstwa jest budowanie wspólnoty lokalnej, a celem katechumenatu wychowanie i prowadzenie do życia w tej wspólnocie, to można by w sposób zasadny mówić o takiej właśnie koncepcji duszpasterstwa. Zob. Formacja służby liturgicznej jako jedna z form młodzieżowego deuterokatechumenatu w parafii. W: Biblioteka Animatora (bmr.) z. 2 s. 59–60. Por. D. Ziemiński: Miejsce na mistagogię w roku liturgicznym. W: A. Żądło (red.): *Mistagogia a duchowość*. Katowice 2004 s. 66–68.*

¹³ Aktualnie w Kościele polskim takie rady funkcjonują w 18% parafii, czyli w 82% polskich parafii nie ma za bardzo płaszczyzny współpracy proboszcza oraz innych kapłanów z wiernymi świeckimi. Zob. A. Schulz: *Ruchy i stowarzyszenia katolickie środowiskiem formacji i działalności apostołskiej*. W: *Bądźmy uczniami Chrystusa*, dz. cyt., s. 224.

istnieć ogólny plan pastoralny, do którego zmierzają plany szczegółowe. Po uświadomieniu sobie celów działań duszpasterskich, ustala się kierunki działania, wybiera środki oraz określa czas i sposoby działania. W ten sposób powstaje – wieloletni, roczny, kwartalny, miesięczny lub tygodniowy plan działań duszpasterskich podporządkowany wizji budowania parafii¹⁴. Tradycyjnie podstawowy plan pastoralny w parafii opiera się na roku liturgicznym. On określa rytm i czas działań pastoralnych w ramach tzw. duszpasterstwa zwyczajnego, obejmującego posługę słowa, posługę uświęcania i posługę miłości¹⁵. Trzeba jednak zaznaczyć, że parafii misyjnej, która ma być środowiskiem formacji uczniów, nie zbuduje się poprzez same praktyki pobożnościowe i działania duszpasterskie wynikające z cyklu roku kościelnego. Dlatego też posoborowa eklezjologia pastoralna, postulując odnowę podstawowych funkcji parafii, domaga się także nowego spojrzenia na model parafii. Ten z kolei wynika z eklezjologii komunii jako idei centralnej i podstawowej *Vaticanum II* (por. ChL 19)¹⁶.

Potrydencki model parafii piramidalnej oczywiście spełnia swoją rolę przy realizacji duszpasterstwa kultycznego. Nie mówiąc już o tym, że wręcz pomaga przy realizacji duszpasterstwa autokratycznego i zastępczo spełniającego zadania świeckie. Chcąc jednak realizować model duszpasterstwa ewangelizacyjno-katechumenalnego, bazującego na współpracy ze świeckimi, trzeba wdrażać posoborowy, czyli wspólnotowy model parafii. Duszpasterz ogarnia wtedy całość procesu rozwojowego, który ma prowadzić do urzeczywistnienia misterium komunii Kościoła¹⁷.

¹⁴ Por. A. Michalik: *Duszpasterz wczoraj, dziś i jutro*. Cz. II. Tamów 1997 s. 101–104; M. Olszewski: *Planowanie duszpasterskie*. W: R. Kamiński, W. Przygoda, M. Fijałkowski (red.): *Leksykon teologii pastoralnej*. Lublin 2006 s. 619–622.

¹⁵ Por. R. Rak: *Duszpasterstwo w Kościele po II Soborze Watykańskim*. W: E. Warchol (opr.): *Parafia jako podstawowa wspólnota w duszpasterskiej działalności Kościoła*. Sandomierz 1999 s. 226–230.

¹⁶ Por. B. Biela: *Kościół–wspólnota*. Katowice 1993 s. 20–120.

¹⁷ *Dzisiaj postuluje się całościową koncepcję i mówi się o »holistycznej koncepcji« duszpasterstwa. Słowo to pochodzi od greckiego słowa »holos«, co znaczy »cały«, ale w specyficznym znaczeniu: całość złożona z wielu części, według jakiegoś planu. (...) Dla porównania możemy posłużyć się obrazem budowy domu. Jest cały szereg akcji: trzeba kopać, trzeba przywieźć materiał, odwodnić teren, założyć instalacje, ale wiadomo, że jak przyjdzie wielu ludzi i każdy według swojej specjalności będzie coś robił, to z tego jeszcze dom nie powstanie. W związku z budowaniem może powstać też taki problem, który trzeba rozwiązać kompleksowo, powiedzmy problem wilgoci czy odwodnienia gruntu. Spec od tego wszechstronnie rozpatruje ten problem, jak ten dom zabezpieczyć od wpływów wilgoci, żeby był zdrowy. Jest więc wtedy szereg cząstkowych problemów i działań. Jednak przede wszystkim, żeby dom zbudować potrzebny jest architekt, który ma całościową wizję. Potem dopiero robi się plany i podejmuje działania, ale w jakiejś kolejności, której nie można dowolnie zmieniać. Poszczególne wprowadzani do akcji ludzie nie muszą znać całego planu, ale ktoś jeden ogarnia całość i wie, że teraz trzeba to robić, potem przyjdzie etap następny, trzeba*

Jan Paweł II, wzywając w Adhortacji apostołskiej *Christifideles laici* do bardziej zdecydowanej odnowy parafii, podał dwa podstawowe warunki, aby parafie mogły stanowić prawdziwe, ewangelizacyjne wspólnoty uczniów Chrystusa. Po pierwsze, władze lokalne powinny zadbać o przystosowanie struktur parafialnych z dużą elastycznością, jaką w tej dziedzinie dopuszcza Kodeks Prawa Kanonicznego, mając na względzie przede wszystkim udział świeckich w odpowiedzialności duszpasterskiej. Po drugie, chodzi o tworzenie niewielkich podstawowych wspólnot kościelnych, zwanych także wspólnotami żywymi, w których wierni mogą przekazywać sobie nawzajem Słowo Boże oraz służyć innym i praktykować miłość. Wspólnoty te są prawdziwym wyrazem kościelnej komunii i ośrodkami ewangelizacji, działającymi w łączności ze swoimi pasterzami (ChL 26).

Na rolę podstawowych wspólnot kościelnych w urzeczywistnianiu Kościoła zwrócił szczególną uwagę trzeci Synod Biskupów oraz Adhortacja apostołska *Evangelii nuntiandi* (por. EN 58)¹⁸. Nie tworząc nowego ruchu religijnego, stanowią one natomiast nowy sposób doświadczania Kościoła, umożliwiając przeżycie podziału na mniejsze komórki, które podejmują się odpowiedzialności za małe odcinki parafialnego życia¹⁹. Wspólnoty podstawowe definiowane są jako grupy rodzin katolickich, które znajdują podstawę w wierze Chrystusa oraz stawiają sobie cele eklezjalne i społeczne²⁰. Trzeba podkreślić, że ta w sumie nowa, posoborowa rzeczywistość kościelna bardzo wyraźnie ukazuje status ucznia Chrystusa oraz miejsce i rolę rodziny w procesie ewangelizacji i budowania nowego społeczeństwa. Takie wspólnoty rodzin mogą stać się żywym świadectwem obłubieńczego oblicza Kościoła, co widać chociażby na przykładzie wspólnot rodzimego Domowego Kościoła²¹.

pamiętać o tym i tamtym, i wtedy dopiero wyjdzie całość. – Fr. Błażnicki: *Rekolekcje dla kapłanów*, dz. cyt., s. 19.

¹⁸ Bezpośredni wpływ na powstanie i rozwój podstawowych wspólnot kościelnych wywarły Konferencje Ogólne Rady Episkopatów Latinoamerykańskich z Medellin (1968), Puebla (1979) i Santo Domingo (1992).

¹⁹ Por. A. Fallico: *Parrocchia missionaria nel quartiere*, Catania 1987 s. 124–140.

²⁰ H. Szymiczek: *Wspólnoty podstawowe w Ameryce Łacińskiej*. „Pastores”. R. 2006 nr 4 (33) s. 124.

²¹ Por. tamże, s. 131–132: *W wielu ludzkich sercach rozgrywa się dramat pomiędzy formalną przynależnością do Kościoła jako wspólnoty a ciągłym poszukiwaniem przynależności do grupy ludzi, których wiąże ta sama wiara, te same ideały oraz zasady moralne. Podstawową wspólnotą w społeczeństwie są rodziny, ale i one w dzisiejszym wirze świata są często anonimowe, zepchnięte na drugi plan. Rodziny również potrzebują przynależności do wspólnoty większej, liczniejszej, a przez to mocniejszej i dającej większe poczucie bezpieczeństwa. Wspólnoty rodzin mogą stać się prekursorem w budowaniu nowego, bardziej ludzkiego oblicza Kościoła. Bóg jest miłością, a Kościół jako Oblubienica Boga jest przenikany tą miłością. Miłość ta rodzi się i dojrzewa także w podstawowych wspólnotach Kościoła. Nic tak nie przyciąga do Boga jak Jego miłość, która jest pragnieniem ludzkiego serca. Nic też jednak nie powoduje tak wielkiego kryzysu życia jak brak doświadczenia tej miłości we wspólnocie Kościoła.*

II Nadzwyczajny Synod Biskupów z 1985 r. stwierdził, że *wspólnoty podstawowe, jeśli naprawdę żyją w jedności Kościoła, są prawdziwym wyrazem komunii i narzędziem do budowania jej w postaci bardziej pogłębionej. Z tego powodu stanowią one wielką nadzieję dla życia Kościoła* (II. C. 6). Również II Polski Synod Plenarny w dokumencie, pt. *Potrzeby i zadania nowej ewangelizacji* podkreśla, że *w kształtowaniu modelu [parafii wspólnoty wspólnot] wielką rolę mogą odgrywać kościelne wspólnoty podstawowe, czyli wspólnoty sąsiedzkie, w których z Pismem Świętym w rękę ludzie głębiej poznają swoją wiarę i przeżywają swoje chrześcijaństwo. W dobrze funkcjonujących parafiach właśnie one powinny stawać się najbliższą każdemu katolikowi, najbardziej »rodzinną« małą wspólnotą kościelną. We wspólnotach podstawowych i poprzez nie świeccy mogą realizować swoją podmiotowość w Kościele* (nr 44).

Głównym wnioskiem wypływającym z faktu, że Kościół urzeczywistnia się w konkretnych, lokalnych wspólnotach jest postulat takiej przebudowy całej działalności duszpasterskiej, aby służyła ona formowaniu wspólnot życia chrześcijańskiego w parafii²². Jeśli chodzi o metodę, czyli sposób przebudowywania parafii, można się wiele nauczyć z doświadczeń posoborowych ruchów odnowy Kościoła realizujących wypracowane przez siebie projekty odnowy parafii, a więc posiadających konkretny sposób budowania misyjnej wspólnoty wspólnot. Do bardziej znanych zaliczyć można program „Nowy Obraz Parafii”, system „ewangelizacyjnych komórek parafialnych”, projekt „parafia wspólnotą wspólnot” oraz nasz rodzimy „Nowa Wspólnota”²³. Aby zilustrować, jak w zarysie wygląda proces budowania wspólnotowej parafii, zwróćmy uwagę na projekt „Nowy Obraz Parafii”, gdyż to on, jako przykład, został wymieniony przez II Polski Synod Plenarny²⁴.

²² Por. Fr. Blachnicki: *Formacja służby liturgicznej jako jedna z form młodzieżowego deuterokatechumenatu w parafii*. „Collectanea Theologica”. R. 46: 1976 fasc. 4 s. 51; R. Kamiński: *Parafia*. W: *Leksykon teologii pastoralnej*. Lublin 2006 s. 593; B. Biela: *Wspólnota religijna*, tamże, s. 912–916.

²³ Oprócz wymienionych do bardziej znanych należą jeszcze następujące projekty: projekt „Renew” powstały i rozpowszechniony w Stanach Zjednoczonych – M. Gallagher: *Participation in RENEW: Why and Why Not*. „The Living Light”. R. 21: 1984 nr 4 s. 320–327; C. Martin: *RENEW. Leadership Book*. New York-Ramsey 1980; projekt „Lud podzielony na komórki ewangelizacyjne (Popolo Articolato in Cellule Evangelizzatrici – PACE) powstały we Włoszech (N. De Martini: *Parrocchia 2000. Una risposta concreta all'appello della nuova evangelizzazione*. Torino 1993); projekt „Mała wspólnota służebna” (Piccola Comunità Ministeriale – PCM) powstały we Włoszech (P. Vanzan, A. Auletta: *La parrocchia per la nuova evangelizzazione; tra corresponsabilità e partecipazione*. Roma 1998). Zob. A. Żądło: *Parafia w trzecim tysiącleciu*, dz. cyt., s. 95–98; E. Alberich, A. Binz: *Forme e modelli di catechesi con gli adulti*. Torino 1995 s. 173–187.

²⁴ *Potrzeba i zadania nowej ewangelizacji na przełomie II i III Tysiąclecia Chrześcijaństwa*, nr 44. Obszerny opis tych projektów znajduje się w książce – B. Biela: *Parafia miejscem urzeczywistniania się komunii Kościoła*. Katowice 2006 s. 553–593.

Projekt „Nowy Obraz Parafii” [NOP] powstał w 1970 r. we Włoszech na bazie teologicznych przemyśleń grupy promotorów „Ruchu dla Lepszego świata” (Movimento per il Mondo Migliore)²⁵. Realizacja projektu NOP zakłada zastosowanie określonej strategii postępowania. W początkowej fazie jest ona ukierunkowana na stopniowe zapoznanie z projektem wszystkich mieszkańców parafii oraz na ich formację wstępną. Zakłada ona przebycie drogi prowadzącej do pogłębienia duchowości wspólnoty, a także do zapoznania się z taką metodologią duszpasterskiego postępowania, która zapewnia wszystkim wiernym, a nie tylko poszczególnym grupom, możliwość włączenia się w program ewangelizacji środowiska. Etap wstępny powinien doprowadzić do utworzenia w parafii struktur komunikowania. Są one konieczne do ożywienia i koordynacji duszpasterstwa w parafii. Strukturami tymi są m.in.: parafialny zespół koordynacyjny, rejon parafialne, rejonowe zespoły koordynacji, zgromadzenie duszpasterskie w rejonach, sieć posłańców.

Odpowiedzialnym za rozwój projektu jest parafialny zespół koordynacyjny zebrany wokół kapłana. Rejon parafialne wydziela się przez podział parafii na mniejsze części, liczące nie więcej niż tysiąc wiernych. Rejonowe zespoły koordynacji to grupy osób odpowiednio uformowane do kierowania działalnością duszpasterską danego rejonu. Sieć posłańców obejmuje osoby (jeden posłaniec na 10–12 rodzin), które podejmują się odwiedzania przynajmniej raz w miesiącu przydzielonych im rodzin i tworzenia w ten sposób jakby pomostu między tymi rodzinami i grupami koordynacji w regionach a centrum parafialnym. Wydawany co miesiąc list do rodzin zawiera i przekazuje treści ewangeliczne, sformułowane na ogół w formie przesłania. Redaguje go zespół redakcyjny, a doręczany jest wszystkim rodzinom przez posłańców. Zgromadzenie duszpasterskie w rejonach jest spotkaniem wiernych danego rejonu. Celem zgromadzenia duszpasterskiego jest tworzenie okazji do rozmów na tematy duszpasterskie, dotyczące bezpośrednio spraw lokalnych, którymi uczestnicy zgromadzenia żyją na co dzień. Sieć komunikacji pomiędzy parafianami oraz czynne angażowanie wszystkich w

²⁵ Głównym autorem projektu jest ks. Juan Bautista Capella. Projekt ten po raz pierwszy zastosowano w parafii Vajont w diecezji Pordenone na północy Włoch. Systematyczne prace nad projektem doprowadziły w 1980 r. do poszerzenia go o propozycję duszpasterstwa rodzin i młodzieży, a od 1989 r. rozpoczęto dzieło szerzenia projektu odnowy duszpasterstwa diecezjalnego, co już w 1998 r. zaowocowało jego obecnością w osiemdziesięciu różnych diecezjach świata, w których odnowa duszpasterstwa parafialnego odnalazła integrującą motywację w ogólnym planie duszpasterskim diecezji (tamże, s. 16–19). Na grunt Polski projekt NOP został zaszczerpiony w 1988 r. Jego promotorem został ks. Mieczysław Nowak. Obecnie projekt realizuje kilkanaście parafii w Polsce – zob. J.B. Capella: *Ewangelizować: zadanie dla wszystkich czy doświadczenie niektórych?* Kielce 2000 s. 5–14; Zespół Animacji Projektu NOP: *Nowy obraz parafii. Realizacja soborowej wizji parafii* (mat. pow. bmrw); M. Nowak: *O nową wizję parafii*. Warszawa 1994 s. 121; S. Czermiński: *Dla lepszego świata*. „Gość Niedzielny”. R. 70: 1992 nr 5 s. 6.

sprawy życia parafialnego i mobilizowanie ich do dialogu ułatwia każdemu z wiernych uaktywnienie się w parafii.

Zasadniczy schemat „strategii” postępowania polega zatem na stworzeniu struktur w parafii przybliżających centrum parafialne do wiernych. Łączy się to z podzieleniem parafii na mniejsze sektory i powołanie ekipy koordynującej pod przewodnictwem proboszcza. Wszystko to ma doprowadzić do zasadniczego wydarzenia, jakim jest utworzenie kościelnych wspólnot podstawowych, które będą spotykać się raz w miesiącu. Każdy etap pracy zaplanowany jest szczegółowo na każdy miesiąc. W każdym miesiącu parafia przeżywa jakieś wydarzenie, które ma za zadanie kształtować odpowiednią świadomość wiernych. Po każdym wydarzeniu następuje wspólna ocena i zastanowienie się nad tym, jak się ono udało, co wypadło dobrze, a jakie były braki. Podobnie następuje podsumowanie każdego roku i zastanowienie się, czy zadania tego roku zostały wykonane i czy można przejść do następnego etapu. Niekiedy jeden etap trwa dwa albo i trzy lata. Etapy postępowania przy wdrażaniu projektu po jego fazie wstępnej wyznaczone są przez *Obrzędy chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych*. Droga tam zaproponowana nadaje się bowiem do realizacji zarówno wśród chrześcijan, zwłaszcza dystansujących się od Kościoła, jak i niewierzących, którzy kierują się w życiu dobrą wolą. Cykl ten przewiduje trzy kolejne etapy. Pierwszym jest etap „kerygmaticzny”, drugim jest etap „prekatechumenalny”, a trzecim jest etap „katechumenalny” prowadzący poprzez katechizację do przeżycia tajemnicy Kościoła jako wspólnoty sakramentalnej i służebnej²⁶.

W swoich założeniach projekt NOP domaga się dużego stopnia porozumienia i umiejętności współdziałania świeckich i duchownych. Domaga się także jedności duszpasterzy. Gdy będą oni podzieleni – za i przeciw projektowi – nie ma sensu zaczynać. Idealem jest dobranie się odpowiedniej ekipy duszpasterskiej. To między innymi jest powodem, że nie można rozpoczynać realizacji projektu odnowy parafii bez powiadomienia o tym ordynariusza i bez pewności, że proboszcz będzie pełnił swoje obowiązki przynajmniej przez kilka lat²⁷.

Porównując najważniejsze współczesne koncepcje odnowy parafii, trzeba stwierdzić, że wszystkie one charakteryzują się wspólnymi założeniami i celami, które zmierzają przede wszystkim do tego, by przez realizowane działania doprowadzić do ukształtowania parafii jako wspólnoty ewangelizacyjnych, katechumenalnych i diakonijnych wspólnot, z tym, że drogi realizacji są różne. Tym co jest wspólne dla wszystkich projektów, to obecność w strukturze parafii podstawowych wspólnot kościelnych. Metoda projektu „parafia wspólnotą wspól-

²⁶ J.B. Capellaro: *Ewangelizować: zadanie dla wszystkich czy doświadczenie niektórych?*, dz. cyt., s. 26–27.

²⁷ M. Nowak: *O nową wizję parafii*, dz. cyt., s. 126–128.

not” jako punkt wyjścia przyjmuje podstawowe wspólnoty kościelne, którym od samego początku zostaje powierzone zadanie misyjnego ożywienia parafii. Projekt „Nowy Obraz Parafii” wychodzi od ogólnej mobilizacji w parafii i zmierza – po kilku latach prowadzonej w tym kierunku pracy – do utworzenia podstawowych wspólnot kościelnych. Metoda „ewangelizacyjnych komórek parafialnych” stoi jakby pośrodku wyżej wymienionych. Z kolei projekt wyrosły z inspiracji Ruchu Światło–Życie „Nowa Wspólnota” zmierza do tego, aby ewangelizacja i formacja w małych grupach doprowadziła do tego, że rodziny staną się podstawowymi wspólnotami w parafii. Decydując się na realizację jednego z powyższych projektów trzeba dokonać wyboru. U jego podstaw muszą tkwić jednak nie tylko preferencje pasterzy parafii, ale także opinia wiernych, sytuacja społeczno-religijna parafii oraz zgodność z koncepcją duszpasterską diecezji.

Kluczową rolę w tych projektach pełni osoba proboszcza. Jego praca sprawdza się jedynie w takiej parafii, w której nie tylko się na nią godzi, ale też osobiście w nią się zaangażuje. Konkretnie chodzi o podjęcie się przygotowania nauczania, prowadzenie spotkania komórki wykonawczej oraz o zachęcanie i motywowanie świeckich do ewangelizacji. Proboszcz jest więc *de facto* formatorem formatorów w parafii, czyli formuje grupę uczniów, którzy z kolei są odpowiedzialnymi za formację w poszczególnych sektorach parafii²⁸. Warto także podkreślić, że w parafii pracującej w oparciu o system wspólnot podstawowych mogą istnieć inne ruchy mające swoją formację i niezależną od komórek strukturę. Miejscem ich wzajemnej wymiany są spotkania rady parafialnej, a miejscem współpracy różne diakonie i sektory życia parafialnego²⁹.

III. Rezultaty i wnioski pastoralne

Centralnym problemem pastoralnym Kościoła dnia dzisiejszego jest kryzys środowiska chrześcijańskiego jako wspólnoty żywej wiary i miłości. Dawniej zadanie wychowania nowych pokoleń chrześcijan spełniała w głównej mierze rodzina wspierana przez środowisko społeczne, przeniknięte w swych instytucjach i zwyczajach atmosferą chrześcijańską. W tych warunkach duszpasterstwo, ograniczające się do głoszenia słowa Bożego, szafarstwa sakramentów oraz stwarzania kultycznych ram służby Bożej, mogło uchodzić za wystarczające. Dzisiaj natomiast tego rodzaju minimalistyczne duszpasterstwo, nie wspierane pracą i oddziaływaniem środowiska wychowującego, zawisło jakby w próżni i nie jest

²⁸ J. Pałuchniak: *W centrum Kościoła*. „Zeszyty Odnowy w Duchu Świętym”. R. 1996 nr 13 s. 57.

²⁹ Tamże, s. 58.

zdolne samo osiągnąć celu, jakim jest wychowanie chrześcijan żyjących wiarą i kształtujących swoje życie z wiary.

Podobny wniosek wypływa z posoborowej eklezjologii pastoralnej, która postuluje, aby całe duszpasterstwo było tak przebudowane, aby służyło formowaniu wspólnot życia chrześcijańskiego w parafii. Są one pośrednimi etapami w budowaniu parafialnej więzi wspólnotowej. W nich jest możliwe istnienie komunikacji międzyosobowej, służącej w efekcie budowaniu parafii jako misyjnej wspólnoty wspólnot. Oprócz wspólnoty prezbiterium parafialnego, parafialnej rady duszpasterskiej oraz małych wspólnot religijnych, należy zwrócić szczególną uwagę na rodziny, jako podstawowe wspólnoty parafii³⁰. Warto zaznaczyć, że dopiero w perspektywie rozumienia parafii jako „wspólnoty w misji” możemy pełniej odczytać i zrozumieć rolę wspólnot podstawowych oraz ruchów i stowarzyszeń w parafii³¹.

II Polski Synod Plenarny stwierdził, iż należy usilnie starać się o kształtowanie modelu parafii jako wspólnoty wspólnot. Wezwanie synodu jest powtórzeniem i aktualizacją nauki Soboru Watykańskiego II, by doprowadzić do rozkwitu poczucie wspólnoty parafialnej (por. KL 42). Podstawowy problem polega jednak na tym, że rozumienie chrześcijaństwa jest wciąż zbyt zindywidualizowane. Parafia nie powinna być przede wszystkim miejscem, w którym każdy „załatwia” swoje sprawy z Bogiem, ale winna być przestrzenią budowania komunii z Bogiem i wzajemnych, twórczych relacji z innymi ludźmi. Mówiąc o parafii trzeba pamiętać, że jej rolą nie jest tylko opieka duszpasterska i posługa sakramentalna wśród praktykujących katolików, czyli sprowadzenie jej jedynie do roli tzw. „stacji usług religijnych”. Gdy parafia będzie szkołą wiary i szkołą modlitwy (por. NMI 16, 32, 34,), to wtedy uczniowie będą pragnęli w niej być i nigdy takiej szkoły nie opuszczą!

Nie deprecjonując bynajmniej działalności liturgiczno-sakramentalnej Kościoła, której szczytowym punktem jest odpowiednie, tzn. objawiające całą rzeczywistość eklezjalną sprawowanie Eucharystii, należy podkreślić, iż obecna sytuacja chrześcijaństwa – sytuacja misyjna – wymaga od parafii przede wszystkim głoszenia Ewangelii Chrystusowej³². Wobec istniejącego kryzysu wiary nie można poprzestawać na pielęgnowaniu w parafii tylko działalności liturgiczno-

³⁰ Por. Biela: *Parafia miejscem urzeczywistniania się komunii Kościoła*, dz. cyt., s. 197–234.

³¹ Por. A. Schulz: *Ruchy i stowarzyszenia katolickie środowiskiem formacji i działalności apostolskiej*, dz. cyt., s. 219.

³² W encyklice *Ecclesiam suam* Paweł VI zwraca uwagę na wielkie znaczenie głoszenia słowa Bożego w pracy apostolskiej, szczególnie w dzisiejszych czasach (...). *W gruncie rzeczy apostolstwo i głoszenie słowa Bożego są tym samym. Posługa nasza zatem, Czcigodni Bracia, jest przede wszystkim posługą słowa* (ES 90).

sakramentalnej, która bardziej suponuje wiarę niż ją budzi. Tutaj też tkwi źródło ponagleń Jana Pawła II do „nowej ewangelizacji”, w ramach której posługa słowa jako służba wierze stanowi pierwszą i najważniejszą funkcję duszpasterzy wobec wiernych (por. Dz 6, 4)³³. Wiąże się z tym postulat ewangelizacji w sensie ścisłym, czyli głoszenia kerygmatu. Chodzi więc o częstsze sprawowanie i do wartościowanie różnych form nabożeństw Słowa Bożego w parafii, rekolekcji typu ewangelizacyjnego czy też praktykowanych w Odnowie w Duchu Świętym seminariów odnowy wiary (por. KL 9; 35). Wiąże się to także ze zmianą koncepcji tradycyjnych misji parafialnych oraz z zakładaniem szkół nowej ewangelizacji *Redemptoris Missio*, do czego zachęca nowy program duszpasterski³⁴. Szkoły te dzięki wszechstronnym kursom nie tylko formują uczniów, ale uczą jak w praktyce być ewangelizatorem i świadkiem Chrystusa.

Proces przemiany duszpasterstwa parafialnego domaga się głębokich przemysłów, najpierw ze strony samych duszpasterzy. W Liście apostolskim *Novo millennio ineunte* Jan Paweł II wręcz wzywa, aby tzw. „nowy program” duszpasterski koniecznie znalazł „wyras w wskazaniach duszpasterskich dostosowanych do sytuacji każdej wspólnoty (...). Właśnie w Kościołach lokalnych można określić konkretne elementy programu – cele i metody pracy, zasady formacji i doskonalenia duszpasterzy i ich współpracowników, sposoby poszukiwania potrzebnych środków – dzięki którym orędzie Chrystusa może docierać do ludzi, kształtować wspólnoty” (NMI 29). W gruncie rzeczy chodzi o jedno. Papież ujął to bardzo zwięźle: *czynić Kościół domem i szkołą komunii*” (NMI 43). Jest to możliwe – dodajmy – na bazie wspólnotowego modelu parafii.

W realizacji tego modelu mogą służyć istniejące projekty odnowy parafii. W tym celu warto także organizować tzw. „synody parafialne”, do czego zachęca II Polski Synod Plenarny³⁵. Synody te gromadząc zaangażowanych parafian, dokonując diagnozy sytuacji w parafii, określałyby cele oraz środki, jakimi chciałyby dążyć do jej odnowy. Proces odnowy parafii to mozolne wdrażanie w życie przewidzianych działań oraz ich korygowanie w zależności od zmieniających się

³³ Warto przytoczyć charakterystyczne stwierdzenie Y. Congara, który pisze, iż w tradycji kościelnej można znaleźć całą serię tekstów mówiących w ten sposób: jeśli w jakimś kraju odprawiano by przez 30 lat mszę, nie mówiąc kazań, a w innym kraju przez ten sam czas głoszono by kazania bez odprawiania mszy – to ludzie byłoby bardziej chrześcijańscy w tym kraju, w którym głoszono kazania – zob. *Das Verhältnis zwischen Kult oder Sakrament und Verkündigung des Wortes*. „Concilium”. Wydanie niemieckie. R. 4: 1968 z. 3 s. 181.

³⁴ Zob. W. Szlachetka: *Szkoły nowej ewangelizacji Redemptoris Missio w dziele formacji uczniów*. W: *Bądźmy uczniami Chrystusa. Rok 2007/2008*, dz. cyt., s. 242–256. Szerzej nt. Szkół nowej ewangelizacji – Tegoż: *Struktura i działalność szkół nowej ewangelizacji »Redemptoris Missio« w duszpasterstwie w Polsce. Studium socjologiczno-pastoralne*. Praca doktorska. WT UAM. Poznań 2006 [ss. 356 + aneksy: ss. 110, mps].

³⁵ Zob. *Zakończenie dokumentu – Potrzeba i zadania nowej ewangelizacji na przełomie II i III Tysiąclecia Chrześcijaństwa*.

potrzeb. Nie należy tu oczywiście oczekiwać szybkich i spektakularnych osiągnięć. Odnowa parafii to zadanie zamierzone na długie lata³⁶. W tym kontekście z jeszcze większą mocą wybrzmiewa drugie biblijne motto tegorocznego programu duszpasterskiego: *Jeśli kto chce iść za Mną, niech się zaprze samego siebie, niech co dnia bierze krzyż swój i niech mnie naśladuje! Bo kto chce zachować swoje życie, straci je, a kto straci swe życie z mego powodu, ten je zachowa* (Łk 9, 23–24).

³⁶ Swego czasu red. Zbigniew Nosowski podał pięć przykazań odnowy parafii: 1. Trzeba chcieć. 2. Trzeba zacząć. 3. Trzeba kontynuować. 4. Trzeba kontynuować. 5. Trzeba nigdy nie kończyć, lecz stale kontynuować (zob. Tenże: *Parafia ciągle potrzebuje odnowy*. W: *Głosie Ewangelii nadziei. Program duszpasterski na rok 2004/2005*. Katowice 2004 s. 87–88).